

محمدرضا دهشیری^۱

سید/احمد رضا فیاضی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۳/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۳/۱۶

چکیده

در سال‌های گذشته تغییرات و تحولات گسترده‌ای را در مصر شاهد بوده‌ایم که این تحولات فراتر از مصر و منطقه خاورمیانه، در ابعاد بین‌المللی قدرت‌های بزرگ را نیز مشغول به خود کرد. پس از ناکامی اسلام‌گرایان و شکست مرسى در کمتر از یک سال و روی کار آمدن ژنرال السیسی، روسیه از این تحولات استقبال کرده و شرایط را برای تجدید روابط سیاسی، نظامی و اقتصادی مناسب دیده است بر همین اساس شاهد افزایش تحرکات روسیه در این کشور هستیم. حال باتوجه به این موارد سوالی که نگارندگان پژوهش حاضر با روش توصیفی تحلیلی و با بکارگیری نظریه واقع‌گرایی تدافعی درصدد پاسخ به چرایی آن برآمده‌اند این است که سیاست خارجی روسیه در قبال مصر پس از روی کار آمدن السیسی چگونه بوده است و روسیه چه اهدافی را دنبال می‌کند؟ طبق نتایج پژوهش حاضر روسیه پس از کودتای السیسی درصدد بهره‌برداری از تحولات مصر در جهت اهداف و منافع ملی خود بوده است و سیاست خارجی روسیه در مصر بر مبنای همکاری و ائتلاف با شریک قدیمی و راهبردی و تقویت روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی با مصر در دوران السیسی می‌باشد.

واژگان کلیدی: کودتای السیسی، روسیه، آمریکا، مصر، سیاست خارجی.

۱. دانشیار علوم سیاسی دانشکده روابط بین‌الملل.

۲. کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشکده روابط بین‌الملل.

مقدمه

پس از انقلاب ۲۵ ژانویه و روی کار آمدن محمد مرسی رهبر اسلام‌گرا، کمتر از یک سال از اولین سالگرد تحلیف مرسی موج جدیدی از اعتراضات علیه وی به نام جنبش تمرد در مصر شکل گرفت. رفتارهای انحصارگرایانه محمد مرسی، ناتوانی حزب آزادی و عدالت در یکپارچه ساختن اردوگاه اسلام‌گرایان (دوری حزب اسلامی النور از مرسی)، ادامه ناامنی، مشکلات اقتصادی و فرهنگی جامعه (گسترش اختلافات بین قبطی‌ها و تندروهای اسلامی) و نادیده نگاشتن شرکت اقشار گوناگون و پیروان مذاهب مختلف در انقلاب مصر از طرف مرسی همگی باعث ایجاد جو پرتنش در مصر و کشانده شدن بسیاری از جوانان مصری به خیابان‌ها در اعتراض به او گردید. موج جدیدی از مردم معترض علیه مرسی به خیابان‌ها آمدند و مرسی را متهم به تلاش برای گسترش اختیاراتش نمودند و خواهان کناره‌گیری او از قدرت و برگزاری انتخابات زودهنگام بودند. با وجود اینکه هفت تن از وزرای مرسی در همراهی با این اعتراضات استعفا نمودند ولی مرسی این خواسته معترضین را رد کرد. نظامیان ناخرسند از اعمال مرسی (برکناری ژنرال محمدحسین طنطاوی رییس ارتش مصر به دستور مرسی) از وضعیت پیش‌آمده سواستفاده نمودند و رییس ارتش مصر (عبدالفتاح السیسی) با یک کودتا مرسی را برکنار و قدرت را به دست گرفت.

مصر به‌عنوان یکی از بازیگران مهم خاورمیانه عربی همواره نقش مهمی در معادلات سیاسی و امنیتی خاورمیانه ایفا کرده است و از تاثیرگذاری اساسی در بین کشورهای عربی منطقه برخوردار است. مصر کشور بزرگ عربی با ۹۰ میلیون جمعیت است و دارای ویژگی‌های خاص جغرافیایی است که از جمله وجود کانال سوئز، که دو دریای بزرگ سرخ و مدیترانه را به هم وصل می‌کند و به لحاظ کشتیرانی و بازرگانی اهمیت فوق‌العاده‌ای به مصر داده است، همچنین مرز مشترک با فلسطین اشغالی و به‌طور مشخص غزه، جایگاه مصر را در معادلات جهان اسلام، منطقه‌ای و بین‌المللی بالا برده است. از سوی دیگر مصر یک کشور تاریخی است و این کشور عربی به لحاظ جمعیت به‌عنوان قطب‌نمای سیاسی جهان عرب معرفی می‌شود. لذا هر تحولی که در مصر صورت بگیرد بر کشورهای عربی تاثیر مستقیم می‌گذارد، درواقع مصر با مجموعه ویژگی‌های ژئوپلیتیکی سرزمینی، اقتصادی، نظامی و امنیتی تعریف مشخصی در منافع قدرت‌های بزرگ از جمله روسیه داشته و دارد.

روسیه بیش از یک دهه تلاش کرده است با بازگشت خود به خاورمیانه نفوذ اتحاد جماهیر شوروی سابق را باز پس بگیرد، اما تلاش رییس‌جمهور ولادیمیر پوتین برای نقش‌آفرینی به‌عنوان یک بازیگر فرا منطقه‌ای کافی نبوده است. با انقلاب‌های عربی در سراسر جهان عرب واژگون شدن ساختارهای قدیمی و طلوع دولت‌هایی اسلام‌گرا شانس روسیه برای تقویت موقعیت خود در منطقه افزایش پیدا کرد. روس‌ها پس از تحولات خاورمیانه عربی که بستر نوعی رویارویی و تقابل جدید را در منطقه خاورمیانه به وجود آورده انگیزه‌های مختلفی برای تقویت پیوند با کشورهای خاورمیانه و اسلامی دارند. اولاً سیاست سنتی روسیه حضور در خلیج‌فارس و خاورمیانه و خالی نکردن این منطقه ژئواستراتژیک برای رقیب دیرینه‌اش بوده است و ثانیاً با شروع تحولات خاورمیانه عربی (بیداری اسلامی) در منطقه خاورمیانه، روس‌ها نگران هستند که این انقلاب‌ها توسط آمریکا مصادره شود. ثالثاً روسیه به‌شدت از تقویت وهابی‌ها در نزدیکی مرزهای خود و به‌ویژه در مناطق مسلمان‌نشین خود هراس دارد. روسیه با از دست دادن شرکای قدیمی خود در خاورمیانه تلاش می‌کند تا بار دیگر بتواند همچون دیرباز روابط خود با مصر را تحکیم بخشد، مصر به دلیل مجاورت با دریای سرخ و کانال سوئز، ارتباط بین دریای مدیترانه و اقیانوس هند و مجموعه خطوط ارتباطی از جنوب اروپا و اقیانوس هند به شمال آفریقا و به‌ویژه شمال شرق آفریقا، همواره از اهمیت زیادی برای روسیه برخوردار بوده است. روس‌ها مخالف سیاست‌های مرسی در سوریه بودند؛ مرسی که به‌شدت با اسد مخالف بود در اتحاد ضد روسیه ایران و سوریه جبهه‌گیری می‌کرد به همین سبب پس از سرنگونی مرسی و روی کار آمدن السیسی روسیه از این تحولات استقبال کرد و شرایط را برای تجدید روابط سیاسی، نظامی و اقتصادی مناسب دیده است.

مصر از آن جهت که همواره اهمیت جدی و تاثیرگذاری عمیقی در تحولات منطقه عربی خاورمیانه داشته و همین‌طور پس از کودتای السیسی تحت‌فشار آمریکا برای برگزاری انتخابات و مماشات با اخوان بوده است، می‌تواند زمین بازی جدیدی برای نقش‌آفرینی روسیه در خاورمیانه باشد. به‌نظر می‌رسد ایفای نقش روسیه در خاورمیانه تنها منحصر به سوریه نیست؛ سیاست خارجی روسیه در مصر بر مبنای همکاری و ائتلاف است. روسیه در تلاش است با ایجاد ائتلافی قوی، منسجم و پایدار با مصر وزن قدرت خود در خاورمیانه را افزایش دهد و قدرت آمریکا در منطقه را به چالش بکشد. این اقدام در امتداد بازگشت مجدد روسیه به خاورمیانه است. برداشت و شناخت

درست از اهداف و مقاصد روسیه و نوع رویکرد تهاجمی یا تدافعی آن دارای اهمیت بالایی به‌ویژه برای آمریکا است. هرچند برخی تحلیل‌گران به‌ویژه اندیشکده‌های غربی بر این باور هستند که رویکرد روسیه در خاورمیانه دنبال کردن سیاست خارجی تهاجمی، فرصت‌طلبانه و غیرسازنده است و شاهد مدعی خود را حضور نظامی روسیه در سوریه می‌دانند اما به‌نظر می‌رسد با توجه به چالش‌های امنیتی ناشی از بروز تحولات جدید سیاسی-امنیتی در منطقه خاورمیانه حضور روسیه در این منطقه به‌ویژه کشورهای حوزه دریای مدیترانه در راستای افزایش امنیت نسبی و در چارچوب نظریه رئالیسم تدافعی قابل تبیین است. سیاست خارجی روسیه در مصر بیشتر تدافعی و عمل‌گرایانه است و روسیه در صدد حذف بازیگر رقیب یعنی آمریکا نبوده است. با توضیحات فوق این نوشتار به دنبال پاسخ به این سوال است که با در نظر گرفتن اهمیت و جایگاه مصر در سیاست خارجی روسیه این کشور چه رویکردی را نسبت به مصر پس از روی کار آمدن السیسی به کار گرفته است و چه اهدافی را دنبال می‌کند؟ در پاسخ به این سوال نگارنده بر این باور است که روسیه درصدد بهره‌برداری از تحولات مصر در جهت اهداف و منافع ملی خود بوده است و سیاست خارجی روسیه در مصر بر مبنای همکاری و ائتلاف با شریک قدیمی و راهبردی و تقویت روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی با مصر در دوران السیسی می‌باشد.

چارچوب نظری

به‌نظر می‌رسد جامع‌ترین نظریه‌ای که بتوان برای تبیین سیاست خارجی روسیه در قبال مصر بکار بست و موضوعات و مسایل مختلف را از طریق آن بررسی کرد، نظریه رئالیسم تدافعی است. براساس تقسیم‌بندی جک اسنایدر رئالیسم تدافعی و رئالیسم تهاجمی دوشاخه از نظریه رئالیسم نوکلاسیک می‌باشند. نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک در تبیین و تحلیل سیاست خارجی کشورها بسیار کاربردی است؛ زیرا برخلاف تئوری واقع‌گرایی و نواقع‌گرایی در کنار تحلیل ساختاری به مولفه‌های دیگری همچون ساختار دولت و فهم رهبران از نظام بین‌الملل نیز تکیه دارد. واقع‌گرایی تدافعی از دل نواقع‌گرایی بیرون آمده است. جک اسنایدر و استفن والت مهمترین واقع‌گرایان تدافعی محسوب می‌شوند (مشیرزاده، ۱۳۹۴: ۱۳۴). واقع‌گرایی تدافعی مانند نواقع‌گرایی بر این فرض قرار دارد که دولت‌ها نه به دنبال قدرت بلکه به دنبال تامین امنیت هستند و تمایل آنها به

توسعه نفوذشان نه از قدرت طلبی بلکه از احساس ناامنی سرچشمه می گیرد. به عبارت دیگر، دولت‌ها زمانی که احساس ناامنی فرآیندهای می کنند به توسعه منافع سیاسی خود می پردازند (Zakaria, 1998:21). برخلاف واقع گرایی تهاجمی، فرض واقع گرایی تدافعی این است که آنارشی بین المللی معمولاً خوش خیم است؛ یعنی امنیت چندان نایاب نیست. در نتیجه دولت‌ها که این را درمی یابند رفتاری تهاجمی نخواهند داشت و تنها در شرایطی که احساس کنند تهدیدی علیه آنها وجود دارد نسبت به آن واکنش نشان می دهند و این واکنش نیز اغلب در سطح ایجاد موازنه و بازداشتن تهدیدگر است و تنها در شرایطی که معضله امنیت خیلی جدی شود واکنش‌های سخت‌تری به شکل بروز تعارضات رخ خواهد نمود (قوام، ۱۳۹۳: ۱۳۳). به علاوه آنها آنارشی بین المللی را هابزی و یا بدخیم نمی بینند، بلکه برآن هستند که نمی توان آن را به سهولت فهمید و این دولت مردان هستند که باید در هر وضعیت خاصی به ارزیابی درجه تهدید و یا عدم آن بپردازند (Rose, 1998:152).

بر مبنای نظریه‌های واقع گرایانه، سیاست خارجی تهاجمی واقع گرا در پی افزایش قدرت نسبی در صحنه نظام بین الملل است. بر این اساس، ماهیت هرج و مرج گونه هستند نظام بین المللی به شکلی است که دولت‌ها همواره در پی افزایش قدرت نسبی خود هستند و در این روند سعی می کنند تا قدرت رقبایشان را کاهش دهند. در مقابل، سیاست خارجی تدافعی واقع گرا فقط خواهان افزایش امنیت نسبی دولت‌ها در صحنه نظام بین الملل است. بر این اساس، دولت‌ها فقط افزایش امنیت را می خواهند و تنها زمانی در جهت گسترش نفوذ و قدرت خود تلاش می کنند که احساس ناامنی کنند. از این لحاظ، حضور دولت‌ها در خارج از مرزهای ملی فقط در شرایط تصور ناامنی صورت می گیرد (برزگر، ۱۳۸۸: ۱۳). به عبارت دیگر دولت‌ها زمانی اقدام به گسترش نفوذ و افزایش قدرت خود می کنند که احساس ناامنی کنند؛ بنابراین امنیت در نگاه تدافعی‌ها برابر است با برخورداری از قدرت کافی برای ایجاد موازنه و تا جایی که موازنه برقرار است امنیت نیز وجود دارد. اگر کشوری قصد برهم زدن امنیت و موازنه را داشته باشد کشورها بایستی جهت کسب امنیت، اقدام به افزایش قدرت و دستیابی به موازنه جدید نمایند (نوروزی، ۱۳۹۰).

با توجه به آنچه ذکر شد می توان سیاست خارجی فدراسیون روسیه را از منظر واقع گرایی تدافعی بررسی کرد. روسیه در تلاش است از طریق همکاری و ائتلاف با مصر موازنه قوا در خاورمیانه را تقویت کند و به توسعه منافع سنتی سیاسی و اقتصادی در منطقه و حفاظت از مرزهای جنوبی

خود و حوزه استراتژیک دریای مدیترانه بپردازد. روسیه به دنبال پیشگیری از تهدیدات از جانب تروریسم بین‌المللی و شکل‌گیری جریان‌های افراطی و جدایی‌طلب در حوزه نفوذ خود است. مسکو با افزایش حضور خود در منطقه خاورمیانه و برقراری روابط با کشورهای خاورمیانه در تلاش است تا موازنه به ضرر منافع سیاسی و امنیتی‌اش به هم نخورد و در این مسیر مصر با توجه به پیشینه مثبتش از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

اگر هدف اصلی روسیه کاهش قدرت آمریکا در منطقه باشد، روسیه سیاست خارجی تهاجمی را دنبال می‌کند. ولی اگر به دنبال ایجاد ثبات و امنیت با در نظر گرفتن نگرانی‌های امنیتی ناشی از بحران‌ها و تغییرات ژئوپلیتیک خود باشد، روسیه سیاست خارجی تدافعی دارد. هرچند برخی از تحلیل‌گران بر این باور هستند که سیاست خارجی روسیه در قبال منطقه خاورمیانه باید با رئالیسم تهاجمی مورد بررسی قرار گیرد؛ چرا که روسیه به دنبال افزایش قدرت جهانی و به دنبال بازگشت اقتدارآمیز گذشته خود به منطقه خاورمیانه است؛ اما به نظر می‌رسد نگاه دقیق‌تر آن است که روسیه به دنبال پیشگیری از تهدیدات از جانب تروریسم بین‌المللی و شکل‌گیری جریان‌های افراطی و جدایی‌طلب در حوزه نفوذ خود است و در عین حال به‌طور طبیعی روسیه از طریق تقویت روابط با متحدان خود و خصوصاً جریان مقابل اسلام‌گرایان می‌تواند به این هدف دست یابد. هدف روسیه توسعه منافع سنتی سیاسی و اقتصادی در منطقه و حفاظت از مرزهای جنوبی خود است که رویکردی تهاجمی نیست.

پیشینه روابط روسیه و مصر قبل از کودتای السیسی

تاریخ روابط مصر و روسیه قدمتی طولانی دارد به‌ویژه روابط بین کلیسای ارتدکس روسیه و کلیسای اسکندریه، اما روابط دیپلماتیک اتحاد جماهیر شوروی و مصر در ۲۶ اوت ۱۹۴۳ تأسیس شد. در طول جنگ سرد، مصر یکی از نزدیک‌ترین و مهمترین متحدان خاورمیانه‌ای اتحاد شوروی بود. در طول جنگ سرد جمال عبدالناصر، رئیس‌جمهور مصر، ارتباط نزدیک با بلوک شوروی را حفظ کرد و از ایالات متحده و متحدان ناتو (سازمان پیمان آتلانتیک شمالی) فاصله گرفت. در طول جنگ سرد، احداث سد بزرگ آسوان به یک موضوع ژئوپلیتیک تبدیل شد. در سال ۱۹۵۵، مصر با ایالات متحده، انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی در ارتباط با حمایت مالی برای ساخت سد وارد

گفتگو شد. پس از چند ماه مذاکرات، ایالات متحده و انگلیس از پیشنهادهای خود برای تامین مالی این سد عقب‌نشینی کردند؛ زیرا آنها شاهد نزدیکی مصر با اتحاد جماهیر شوروی بودند. جمال عبدالناصر در پاسخ نسبت به ملی کردن کانال سوئز اقدام کرد که منجر به بحران کانال سوئز شد. پس از بحران کانال سوئز تمام نیروهای بریتانیا در سال ۱۹۵۶ اقدام به ترک مصر کردند. با این حال، درآمد‌های کانال به‌اندازه کافی نبود تا بتوانند سد آسوان را بسازند؛ بنابراین دولت مصر در سال ۱۹۵۸ کمک‌های مالی از سوی اتحاد جماهیر شوروی برای ساخت سد دریافت کرد. روابط اتحاد جماهیر شوروی و مصر در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ به اوج خود رسید. هزاران متخصص شوروی برای کمک به ساخت کارخانه‌ها، تاسیسات و زیرساخت‌ها از جمله سد مشهور آسوان فرستاده شدند. در عین حال بسیاری از مصری‌ها در دانشگاه‌ها و موسسات شوروی تحصیل می‌کردند. در طول این سال‌ها روابط مثبت و سالم بین مصر و اتحاد جماهیر شوروی برقرار بود و روابط مصر با آمریکا رو به تیرگی می‌رفت. این شرایط تا زمان مرگ ناگهانی ناصر در سال ۱۹۷۰ ادامه داشت.

روابط اتحاد جماهیر شوروی و مصر پس از روی کار آمدن انور سادات و اخراج مشاوران نظامی و نیروهای هوایی این کشور در ۱۹۷۲ رو به تیرگی رفت. با رسیدن انور سادات به قدرت رابطه مصر و ایالات متحده رو به بهبودی رفت، تا سال ۱۹۷۹ که مصر به دومین کشور پس از اسرائیل با بیشترین میزان دریافت کمک‌های مالی ایالات متحده تبدیل شد. پس از یک دوره کاهش نسبی روابط دو جانبه در دهه ۱۹۷۰، با شروع دهه ۱۹۸۰، همکاری میان مسکو قاهره یک‌بار دیگر افزایش یافت. رئیس‌جمهور حسنی مبارک در سفری به مسکو در ماه مه ۱۹۹۰ اعلامیه مشترک شوروی و مصر^۱ و برنامه بلندمدت همکاری‌های اقتصادی، تجاری، علمی و فنی را امضا کرد. در دسامبر ۱۹۹۱، مصر رسماً روسیه را به‌عنوان یک کشور جانشین اتحاد جماهیر شوروی به رسمیت شناخت. در مارس ۱۹۹۶، بوریس یلتسین، رئیس‌جمهور روسیه و حسنی مبارک، در جریان کنفرانس بین‌المللی روند صلح خاورمیانه و مبارزه با تروریسم در شرم‌الشیخ، مذاکراتی را برگزار کردند.

در سپتامبر ۱۹۹۷، دومین بازدید حسنی مبارک از روسیه منجر به امضای اعلامیه سیاسی روسیه و مصر شد. در ماه آوریل سال ۲۰۰۱، حسنی مبارک، رئیس‌جمهور در دیدار رسمی دیگر از مسکو برنامه بلندمدت توسعه همکاری تجاری، اقتصادی، صنعتی، علمی و فنی را به امضا رساند. در

1. Soviet- Egyptian Declaration.

سپتامبر ۲۰۰۴ در جریان دیدار سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه از قاهره، پروتکل همکاری استراتژیک و گفت‌وگو میان وزارتخانه‌های خارجی امضا شد. در ۲۶ تا ۲۷ آوریل ۲۰۰۵، ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور فدراسیون روسیه، برای اولین بار در این سطح در طول ۴۰ سال گذشته، از مصر بازدید کرد. او با رئیس‌جمهور حسنی مبارک دیدار کرد و در نتیجه مذاکرات ولادیمیر پوتین در قاهره، بیانیه مشترکی در مورد گسترش روابط دوستانه بین فدراسیون روسیه و جمهوری عربی مصر تصویب شد (Embassy Of The Russian To The Egypt, 2017).

اما با آغاز بهار عربی و خروج مبارک، روسیه موقتاً نفوذ خود را در مصر از دست داد. پوتین مشتاق همکاری با اخوان المسلمین بود با وجود اینکه دادگاه عالی روسیه این گروه را یک سازمان تروریستی در فوریه ۲۰۰۳ نامید و رسماً آن را در قلمرو روسیه ممنوع کرد. مقامات روسی بارها اخوان المسلمین را متهم به تقویت شورشی‌های اسلامی در قفقاز شمالی کردند (Borshchesvkaya, 2016:21). با این وجود در ۲۵ ژوئن ۲۰۱۲، پوتین پیروزی محمد مرسی، رئیس‌جمهور جدید اخوان المسلمین مصر را تبریک گفت. پوتین اعلام کرد امیدوار است که همکاری سازنده با رهبری جدید مصر باهدف توسعه روابط روسیه و مصر و تضمین صلح و ثبات در خاورمیانه باشد. سه روز بعد نیز در ۲۸ ژوئن در تماس تلفنی مرسی و پوتین ضمن بحث در مورد مسایل مربوط به موضوعات بین‌المللی و منطقه‌ای، ازجمله وضعیت سوریه بر تقویت روابط دوستانه روابط روسیه و مصر و گسترش همکاری متقابل مفید در زمینه‌های مختلف دوباره تأیید کردند. یک ماه بعد در ۲۳ ژوئیه پوتین سالگرد شصتمین سال انقلاب ۱۹۵۲ در مصر را تبریک گفت. در ۱۶ نوامبر نیز طی تماس تلفنی بین دو رئیس‌جمهور در جریان گفتگوها، توافق کردند که آقای مرسی به روسیه سفر کند. مرسی در ۲۷ مارس در حاشیه نشست سران گروه بریکس در دوربان با پوتین دیدار کرد. پوتین ضمن اشاره رابطه ویژه روسیه و مصر و گذشت بیش از ۷۰ سال از تاسیس روابط دیپلماتیک این دو کشور از احساسات ویژه روسیه نسبت به مردم مصر سخن گفت و اعلام کرد با وجود مشکلات مختلف در اقتصاد جهانی، تجارت ما در حال رشد است و در دو سال گذشته ۷۰ درصد افزایش یافته است (President of Russia, 2015).

نهایتاً در ۱۹ مارس ۲۰۱۳ مرسی از مسکو بازدید کرد و در دیدار دوم خود با پوتین در ادامه نشست دوربان ضمن یادآوری میراث مثبت اتحاد شوروی در ارتباط با مصر، مرسی به حمایت‌های

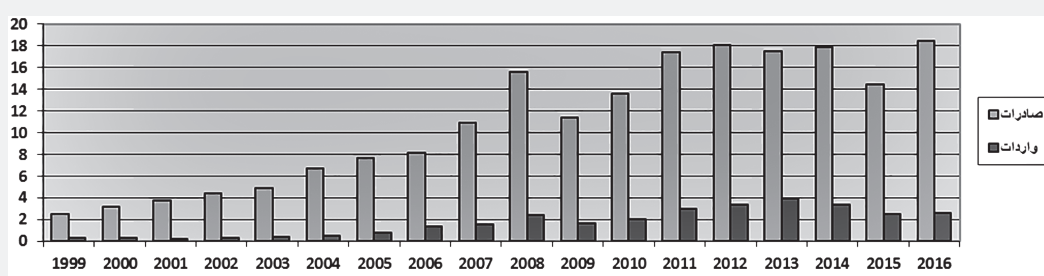
اتحاد جماهیر شوروی در زمینه‌های مختلف مانند کشاورزی و بخش نظامی در دوران اتحاد شوروی اشاره کرد و خواهان و آرزومند یک اتحاد واقعی با فدراسیون روسیه و همچنین افزایش همکاری‌ها در زمینه‌های مختلف شد. مرسی سیاست درهای باز را اعلام کرد و با اشاره به اینکه پروژه‌های بسیاری با استفاده از فناوری روسی در گذشته در مصر انجام شده است، از جمله پروژه‌های بزرگ مانند سد آسوان، فولاد و آلومینیوم خواهان افزایش روابط خصوصاً در بخش انتقال تکنولوژی دانش و تجربه روسیه شد. پوتین اذعان داشت که روسیه به‌طور سنتی به روابط با مصر که مطمئناً یک کشور کلیدی در منطقه است، اهمیت می‌دهد. روسیه یک تجربه غنی از همکاری با مصر دارد و مصر یک کشور بانفوذ عربی است که در سراسر خاورمیانه مورد احترام قرار گرفته است (President of Russia, 2015).

یک. افزایش حضور روسیه در خاورمیانه پس از روی کار آمدن پوتین

پوتین در اوایل ماه مه سال ۲۰۰۰ پس از آنکه نخستین دوره ریاست جمهوری خود را آغاز کرد، سیاست خارجی جدید روسیه را مشخص کرد که نشانگر تغییرات جدی پس از یلتسین بود. پوتین غرب را به خاطر مشکلات کشورش محکوم کرد. در ۱۰ ژانویه ۲۰۰۰ مفهوم امنیت ملی فدراسیون روسیه را تصویب کرد که در این سند می‌گوید: «تعدادی از کشورها در تلاش برای تضعیف روسیه از لحاظ سیاسی، اقتصادی، نظامی هستند و یکی از این ابزارها گسترش ناتو در حوزه بین‌المللی است» (Borshchesvkaya, 2016: 4). پوتین بلافاصله پس از حضور در کاخ کرملین بازگشت روسیه به خاورمیانه را کلید زد. سیاست‌های پوتین ریشه در تفکرات پریماکوف که فردی ضد غرب و خیره در مسایل جهان عرب بود داشت؛ بنابراین می‌توان گفت تنها در دوره یلتسین در دهه ۱۹۹۰ بود که روسیه از خاورمیانه دست کشید.

از زمان روی کار آمدن پوتین دیدارها و مبادلات رسمی میان مقامات عالی‌رتبه روسیه و کشورهای خاورمیانه سیر صعودی به خود گرفت و روابط اقتصادی روسیه با ترکیه، مصر، ایران، عربستان و کشورهای حاشیه خلیج فارس افزایش یافته است. پوتین در سفری که عربستان سعودی داشت در مصاحبه خود اشاره کرد که: «روسیه مصمم است که روابط خود را با کشورهای مسلمان، به‌خصوص کشورهای عربی، تقویت کند.» (Fattah, 2007). به‌عنوان مثال تجارت بین عربستان سعودی و روسیه از ۸۸,۵ میلیون دلار در سال ۱۹۹۹ به بیش از ۴۹۱ میلیون دلار در سال‌های اخیر

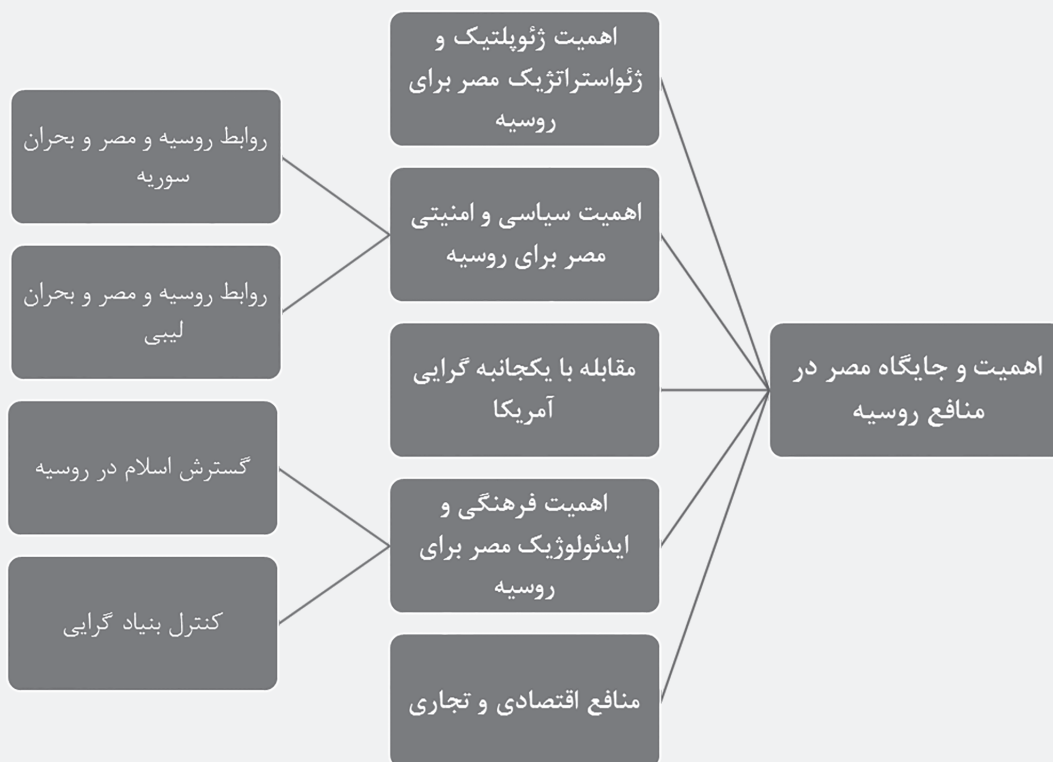
افزایش یافته است (Sputniknews, 2017). همچنین روابط تجاری ایران و روسیه در سال ۲۰۱۶، ۸۰ درصد رشد داشته و به گفته سفیر ایران در روسیه حجم تجارت بین دو کشور می‌تواند در میان مدت تا ۱۰ میلیارد دلار افزایش یابد (ایرنا، ۱۳۹۶). در نمودار زیر افزایش حجم مبادلات تجاری روسیه با کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۶ به تصویر کشیده شده است.



نمودار ۱: حجم مبادلات روسیه و خاورمیانه و شمال آفریقا منبع WITS

دو. بررسی اهمیت و جایگاه مصر در منافع روسیه

مصر یکی از مهمترین مراکز سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خاورمیانه و شمال آفریقا است که از جایگاه ویژه در جهان اسلام برخوردار است. مصر یک شریک مطلوب برای روسیه است و روسیه تلاش می‌کند از این طریق دوباره به خاورمیانه بازگردد. به نظر می‌رسد منافع روسیه در مصر بیش از هر چیز متأثر از اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک مصر، مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا، مبارزه با تروریسم و بنیادگرایی، گسترش اسلام، منافع اقتصادی و تجاری، اهمیت فرهنگی و ایدئولوژیک، اهمیت انرژی و بازسازی نقش و جایگاه ابرقدرتی روسیه در خاورمیانه است. روسیه تلاش می‌کند در تحولات خاورمیانه نقشی فعال ایفا کرده و به‌عنوان یک قدرت موثر وارد عمل شود. مصر نیز با توجه به روابط نزدیک با مسکو خصوصاً آنکه زمانی یکی از متحدین کلیدی شوروی بوده، پس از روی کار آمدن ژنرال سیسی مورد توجه جدی روسیه قرار گرفته و در همین زمینه سیاست خارجی روسیه در مصر بر مبنای همکاری و ائتلاف است. مقامات روسی شرایط را برای تقویت بیشتر روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی مناسب دیده‌اند و به دنبال احیای روابط قدیمی خود با مصر می‌باشند.



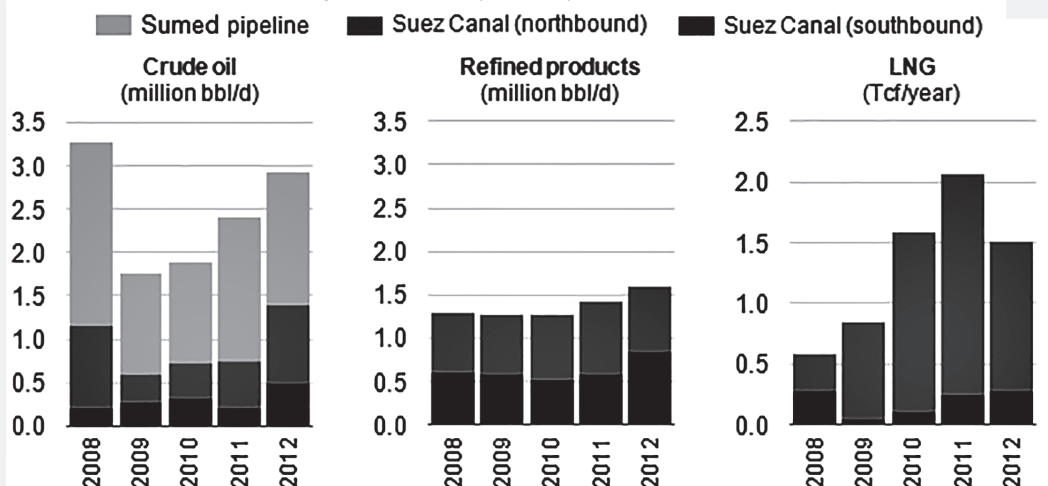
نمودار ۲: اهمیت و جایگاه مصر در منافع روسیه

۲-۱. اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک مصر برای روسیه

علاقه‌مندی روسیه به آفریقا خصوصاً شمال آن، از قرن ۱۸ میلادی با توجه به منافع ساحل دریای مدیترانه به‌عنوان بخشی از یک سیاست توسعه‌طلبانه که مبتنی بر ملاحظات نظامی، سیاسی و اقتصادی بود آغاز شد. در همین راستا روسیه چند نقطه در این منطقه را انتخاب کرده است. یکی از این کشورها با بیشترین منافع مصر است. مصر به لحاظ تاریخی قبل از پیوستن به آمریکا محور اصلی منافع ژئوپلیتیک اتحاد جماهیر شوروی در منطقه بوده است. انگیزه‌های ژئوپلیتیک یکی از انگیزه‌های اساسی روسیه برای تقویت روابط با مصر بوده است. اهمیت مصر بر کسی پوشیده نیست و مصر در طول تاریخ در صف مقدم سیاسی و فرهنگی جنبش پان‌عربیسم و جنبش عدم تعهد بوده است. همچنین به دلیل مرز مشترک با فلسطین اشغالی و به‌طور

مشخص غزه جایگاه مصر در معادلات فلسطین و منطقه‌ای و بین‌المللی والا است. مصر به‌عنوان پرجمعیت‌ترین کشور عربی سعی در به دست گرفتن رهبری کشورهای عربی را دارد و از چند دهه گذشته جزو تاثیرگذارترین بازیگران در خاورمیانه محسوب می‌شود. مصر در تقاطع آفریقا، اروپا و آسیا واقع شده است و موقعیت جغرافیایی مصر در خاورمیانه آن را به یک بازیگر کلیدی در ژئوپلیتیک جهان و منطقه، به‌ویژه در درگیری‌های (فلسطین - اعراب - اسرائیل) تبدیل کرده است. یکی دیگر از دلایل اهمیت ژئوپلیتیک مصر کانال سوئز است. موقعیت استراتژیک کانال سوئز که دو دریای بزرگ سرخ و مدیترانه را به هم وصل می‌کند و به‌لحاظ کشتیرانی و بازرگانی اهمیت فوق‌العاده‌ای به مصر داده است. در طول زمان با شکل‌گیری مناقشات ژئوپلیتیک، مصر کنترل دو آبراه بین‌المللی کانال سوئز و تنگه تیران را همواره در دست داشته است. کانال سوئز برای کشتی‌هایی که مایل به سفر از دریای مدیترانه یا اقیانوس اطلس به دریای سرخ یا اقیانوس هند هستند، اهمیت حیاتی دارد (Russell, 2013: 20)؛ بنابراین بر اساس ملاحظات ژئوپلیتیکی روسیه، مصر از اهمیت ویژه‌ای در معادلات روسیه برخوردار است و پس از سوریه دستگاه سیاست خارجی روسیه به دنبال گسترش پایگاه‌های نفوذ خود در دیگر نقاط حوزه مدیترانه برآمده است. در چنین شرایطی مصر پس از سوریه در اولویت نخست این سیاست قرار گرفته است. عاملی دیگر که مصر را به شریکی راهبردی برای روسیه تبدیل می‌کند آن است که مصر می‌تواند به یک کشور کلیدی در انتقال نفت و گاز از خاورمیانه به اروپا تبدیل شود. این موقعیت ویژه به علت کانال سوئز و همچنین خط لوله نفت سومد^۱، که از العین السخنه^۲ در دریای سرخ تا بندر سیدی کریر^۳ در غرب اسکندریه در مدیترانه کشیده شده است می‌باشد. تخمین زده می‌شود که تا سال ۲۰۳۰، ۴ درصد از نفت جهان و ۹ درصد گاز مایع از طریق کانال سوئز عبور می‌کنند (Sánchez Andrés, 2006: 9).

1. Sumed.
2. Ain Sukhna.
3. Sidi Kerir.

Suez Canal and Sumed Pipeline flows (2008-12)

منبع: Suez Canal Authority (with EIA conversions) and EIA analysis

۲-۲. اهمیت سیاسی و امنیتی مصر برای روسیه

به نظر می‌رسد پس از آن که مسکو برای اولین بار پس از پایان جنگ سرد در اقدامی پیش‌دستانه به شکل مستقیم وارد بحران سوریه به‌عنوان یک بحران بین‌المللی شد و با مداخله نظامی خود در این کشور موفقیت‌هایی به دست آورد و ابتکار عمل را در اختیار گرفت در تلاش است تا شریک دیگری نیز در منطقه پیدا کند و از طریق آن بار دیگر روابط با خاورمیانه را توسعه دهد. بر همین اساس روس‌ها درصدد تقویت مناسبات خود با مصر به‌عنوان یکی از مهمترین و تاثیرگذارترین کشورهای منطقه خاورمیانه هستند. روسیه منافع مشترک بسیاری با کشورهای منطقه برای متحد شدن دارد، اما مصر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همکاری با روسیه مصر را قادر می‌سازد تا نفوذ ایالات متحده و عربستان سعودی را تعادل بخشد و به شرکای سیاست خارجی خود تنوع بخشد. مسکو- قاهره زمینه‌های مشترک بسیاری برای متحد شدن دارند. روسیه و مصر مواضع مشترکی در قبال برخی از مسایل منطقه‌ای دارند همکاری این دو کشور با یکدیگر در تلاش برای مدیریت بحران در سوریه و لیبی می‌تواند در مبارزه بین‌المللی علیه تروریسم نقش مهمی ایفا کند و این رابطه را به میزان بی‌سابقه‌ای ارتقا دهد.

با نزدیکی مسکو و قاهره، الیسی قادر خواهد بود که بر ایده خود که مبتنی بر ادامه راه عبدالناصر است تاکید کند و در این راستا حمایت قوی بخش وسیعی از ناصری‌ها را نیز داشته باشد.

فاصله گرفتن از کاخ سفید و نزدیک شدن به کرملین پیام دیگری برای مردم مصر نیز خواهد داشت. مصر احتمالاً سیاست جدیدی را برای فلسطین اتخاذ می‌کند که مستقل از سیاست ایالات متحده در این زمینه است. این تحولات می‌تواند به بهبود بحران مشروعیت السیسی نیز کمک کند. السیسی به‌عنوان کسی که تمایلات غرب را به چالش می‌کشد شبیه جمال عبدالناصر است؛ همچنین فرزند جمال عبدالناصر، عبدالحکیم عبدالناصر در مبارزات انتخابی به حمایت از السیسی برخاست و با بیان اینکه مصر نیازمند رهبری است که این کشور را از وابستگی برهاند، گفت: «عبدالفتاح السیسی اولین کسی بود که به آمریکا «نه» گفت و توان اداره کشور در مرحله آینده را نیز دارد» (عبدالحکیم عبدالناصر، ۱۳۹۲). بالا بردن تصویر جمال عبدالناصر و عبدالفتاح السیسی در طول مبارزات انتخاباتی و تشبیه السیسی به عبدالناصر و این‌که او ادامه این شخصیت است امیدواری زیادی نزد اکثریت فقرای مصر ایجاد کرد (بسیونی، ۲۰۱۴).

۲-۱. روابط روسیه و مصر و بحران سوریه

نفوذ روسیه در سوریه به‌مانند هیچ جای دیگر در منطقه تا این حد آشکار و عیان نیست. ولادیمیر پوتین از همان ابتدا، منافع زیاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ژئواستراتژیک برای حمایت از بشار اسد داشت (بورشچوسکایا، ۲۰۱۶: ۴). مصر نیز کشوری است با جمعیت اکثر سنی و پشتیبانی آن از ائتلاف روسیه در سوریه اهمیت اساسی دارد. حمایت مصر باعث می‌شود تفسیر فرقه‌ای از درگیری‌های سوریه اعتبار خود را از دست بدهد. در این خصوص لاوروف گفته است: «ما خوشحال خواهیم شد که دوستان مصری ما به این تلاش‌ها بپیوندند» (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2017). بحران سوریه میدان همکاری گسترده‌ای برای مصر و روسیه فراهم کرده است؛ به‌نظر می‌رسد مقامات روسی و مصری در پرونده بحران سوریه متفق‌القول هستند که این بحران باید از طریق گفتگوی ملی و بدون دخالت نیروهای خارجی صورت گیرد. سال گذشته مصر در ۸ اکتبر از قطعنامه روسیه در شورای امنیت سازمان ملل متحد در مورد سوریه حمایت کرد که این حاکی از حمایت سیاسی مصر از روسیه بود. همچنین مصر به ائتلاف ضد ایرانی عربستان سعودی نپیوسته است؛ بنابراین روسیه به خاطر پیروزی‌هایش در سوریه به‌عنوان یک بازیگر بزرگ به این منطقه بازگشته است و مصر نیز به‌عنوان بازیگری منطقه‌ای نمی‌خواهد در حاشیه قرار بگیرد

و در تلاش برای سهمیم کردن خود در این موفقیت است. برخی از ناظرین بین‌المللی بر این باور هستند که روسیه در تلاش است مصر و سوریه را بار دیگر به متحدانی یکپارچه از نظر اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی در جهان عرب تبدیل کند. این اتحاد یادآور جمهوری متحد عربی، اتحادی بین دو کشور مصر و سوریه است که در سال ۱۹۵۲ بین جمال عبدالناصر و شکری القوتلی برقرار شد. یکی دیگر از موضوعات مهم در دستور کار روسیه و مصر مسئله لیبی است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۲-۲-۲. روابط مصر و روسیه و بحران لیبی

همان‌طور که پیش از این اشاره شد نقطه اوج شکست سیاست خاورمیانه‌ای روسیه در سال ۲۰۱۱ در مسئله لیبی بروز پیدا کرد. قذافی که متحد دیرین روسیه بود در جریان تحولات عربی در دوران ریاست جمهوری مدودوف به جهت بهبود روابط با آمریکا قربانی شد و روسیه به قطعنامه حمله به لیبی در شورای امنیت رای ممتنع داد. رای روسیه به سقوط لیبی نه‌تنها موجب بهبود روابط مسکو واشنگتن را نشد، بلکه پس از سقوط حکومت معمر قذافی روسیه میلیاردها دلار سرمایه‌گذاری خود در لیبی و دسترسی خود به بندر بنغازی را نیز از دست داد.

در لیبی عبدالفتاح السیسی از دولت سکولار لیبی که در توبرک مستقر است و به ریاست عبدالله الطانی و ژنرال خلیفه حفتر رهبر مبارزه علیه تروریست‌های دولتی اسلامی است، حمایت کرده است. ولادیمیر پوتین نیز به‌طور فزاینده‌ای از ژنرال خلیفه هفتار که بخش نفت‌خیز شرقی لیبی را تحت کنترل داشته و مناطق بیشتری را خواستار است، حمایت می‌کند. ژنرال خلیفه حفتر دو بار به مسکو سفر کرده و با وزرای دفاع و امور خارجه در تلاش برای خرید تسلیحات دیدار داشته است. روسیه ژنرال حفتر را مانند ابزاری کلیدی در تعمیق درگیری و نفوذ خود در لیبی می‌داند که می‌تواند در راستای افزایش حضور خود در حوزه دریای مدیترانه و ایجاد پایگاهی دیگر علاوه بر پایگاه طرطوس سوریه در بنادر بنغازی^۱ و توبرک^۲ موثر باشد (Segall, 2017)؛ بنابراین یکی از منافع مشترک مصر و روسیه حل بحران لیبی است که روسیه و مصر می‌توانند به‌طور مشترک به ایجاد ثبات در این کشور کمک کنند. منافع مشترک مصر و روسیه در لیبی راه را برای سیاست‌ها

1. Benghazi.

2. Tobruk.

و اقدامات هماهنگ هموار می‌کند. روسیه درصدد است از تاثیرگذاری مصر در لیبی و کشورهای شمال آفریقا استفاده کند.

۳-۲. مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا

خاورمیانه همچنان و کماکان پرتنش‌ترین منطقه جهان است. حمله آمریکا به افغانستان در سال ۲۰۰۱، حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳، پیروزی حماس در انتخابات سال ۲۰۰۵، حمله اسرائیل به لبنان در سال ۲۰۰۶، شکست مذاکرات سازش بین رژیم اشغالگر اسرائیل و فلسطین، بهار عربی در سال‌های ۲۰۱۱، جنگ عربستان علیه یمن در سال ۲۰۱۳، مسئله سوریه، داعش و تروریسم... همگی از مصادیق تنش‌آلود بودن منطقه خاورمیانه است. مقامات روسی معتقدند یکی از دلایل بی‌ثباتی در خاورمیانه، فروپاشی شوروی و نقش فزاینده قدرت آمریکا به عنوان ابرقدرت در این منطقه است. در کنفرانس مونیخ سال ۲۰۰۷ رییس‌جمهور پوتین ضمن محکوم کردن یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و ایده جهان تک‌قطبی عامل بی‌ثباتی و ناامنی در جهان امروز را این موضوع دانست و آن را در تضاد با دموکراسی ذکر کرد. پوتین ابراز داشت ایده جهان تک‌قطبی نه تنها قابل قبول نیست بلکه غیرممکن است. ایالت متحده مرزهای خود در تمام جهان را گسترده و خواست و اراده خود را به کشورهای دیگر تحمیل می‌کند. پوتین در این کنفرانس به اصل اساسی امنیت اشاره کرد که «امنیت برای یک نفر امنیت برای همه است» و همان‌طور که روزولت در آغازین روزهای جنگ جهانی دوم گفته بود «وقتی صلح در هرکجای شکسته شد صلح و امنیت همه کشورها درخطر خواهد بود». پوتین اشاره کرد که اقدامات یک‌جانبه و غالباً غیرقانونی نه تنها هیچ مشکلی را حل نمی‌کند، بلکه باعث شکل‌گیری تراژدی‌های انسانی و ایجاد مراکز جدید تنش شده است (Washingtonpost, 2007). پوتین ضمن محکومیت یک‌جانبه‌گرایی آمریکا سیاست ایفای نقشی جدی‌تر در دنیا بخصوص خاورمیانه را اجرایی کرده است و به اعتقاد ناظرین بین‌المللی پیش‌بینی سال ۲۰۰۷ پوتین درباره سیاست‌های بی‌ثبات کننده آمریکا اکنون درست از آب درآمده است. درواقع پوتین در پرتو مشارکت روسیه در مسایل خاورمیانه بازگشت مجدد روسیه به جایگاه دیرینه‌اش پس از فروپاشی شوروی را کلید زده است و به دنبال ایجاد یک بلوک قدرت با متحدین خود در برابر یک‌جانبه‌گرایی آمریکا است.

۴-۲. اهمیت فرهنگی و ایدئولوژیک مصر برای روسیه

مصر یک کشور تاریخی است و این کشور عربی به لحاظ جمعیت به عنوان قطب‌نمای سیاسی جهان عرب معرفی می‌شود. لذا هر تحولی که در مصر صورت گیرد بر کشورهای عربی نیز تاثیر مستقیم می‌گذارد. همچنین مصر یکی از مهمترین شرکای روسیه در جهان عرب بوده و روابط سنتی دوستانه بین روسیه و مصر تاریخی بسیار طولانی مدت دارد. مصر با وجود مشکلاتش همچنان موقعیت و اهمیت خود را دارد. گسترش اسلام و بحث مقابله با بنیادگرایی و جریان‌های افراطی دو موضوع مورد اهمیت در روابط روسیه و مصر است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

۲-۴-۱. گسترش اسلام در روسیه

مسئله دیگر داخلی که موجب علاقه دوباره روسیه به خاورمیانه شد، جمعیت مسلمان روسیه است که تاریخی طولانی و پیچیده از رقابت و همکاری با کشورهای همسایه مسلمانان را رقم زده و بخشی از هویت روسیه را شکل داده است. مسلمانان در روسیه حدود ۲۱ تا ۲۳ میلیون نفر هستند که بزرگ‌ترین جمعیت مسلمانان در قاره اروپا را تشکیل داده‌اند. در کشور روسیه با حدود ۱۴۴ میلیون جمعیت، مسلمانان تقریباً ۱۶ درصد از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند. در مسکو به طور خاص از ۱۲,۵ میلیون ساکن رسمی ۱,۵ میلیون نفر مسلمان هستند که به گفته تحلیلگر سیاسی آلکسی مالاشنکو^۱، بزرگ‌ترین جمعیت مسلمان را بین شهرهای دیگر اروپایی که مسلمانان یک اقلیت دینی هستند تشکیل می‌دهد (Borshchesvkaya, 2016:13)؛ بنابراین با توجه به جمعیت رو به رشد مسلمانان و همچنین افزایش شمار مسلمانان مهاجر از قفقاز، ازبکستان، تاجیکستان و قرقیزستان یکی از نگرانی‌های جدی روسیه تحرکات گروه‌های رادیکال اسلامی و گسترش اسلام‌گرایی در روسیه است. مزیت مصر به عنوان یکی از مهمترین کشورهای عربی آن است که نسبت به دیگر کشورهای سنی عربی متهم به حمایت از گروه‌های اسلامی رادیکال چپن در روسیه نیست و از همین بابت با توجه به نگاه مشترک روسیه و مصر در قبال گروه‌های افراطی اسلامی نزدیکی روسیه با مصر می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد.

1. Alexey Malashenko.

جدول ۱

	۱۹۹۰	۲۰۰۰	۲۰۱۰	۲۰۲۰	۲۰۳۰
کل جمعیت روسیه	۱۴۸,۰	۱۴۷,۱	۱۴۲,۵	۱۳۷,۰	۱۲۷,۹
جمعیت مسلمانان	۱۳,۶	۱۷,۲	۱۶,۷	۱۸,۳	۱۹,۹
درصد جمعیت مسلمانان	%۹,۲	%۱۱,۷	%۱۱,۷	%۱۳,۳	%۱۵,۶
جمعیت سالانه مهاجرین	۱۹۵,۳۲۴	۳۲۶,۴۶۰	۲۴۸,۸۷۰	۲۱۱,۳۰۰	۲۰۴,۲۰۰

منبع: Russian Federal State Statistics Service

نکته مهم دیگر در روابط روسیه و مصر با توجه به نزدیکی روسیه با کشورهای شیعی ایران، عراق و سوریه آن است که به نظر می‌رسد روسیه درصدد جلب نظر جمعیت نزدیک به ۲۰ میلیون مسلمان سنی روسی نیز است. این احساس خطر روسیه، عامل دیگری است که روسیه را بر آن داشته که روابط خود را با برخی از بازیکنان سنی خاورمیانه مانند مصر را بهبود بخشد.

۲-۴-۲. کنترل بنیادگرایی

یکی دیگر از منافع مشترک روسیه و مصر داشتن نگاهی مشترک در موضوع مبارزه با تروریسم و کنترل بنیادگرایی است. روسیه و مصر هر دو بر این باور هستند که سیاست‌های آمریکا در قبال تروریسم سیاستی دوگانه بوده و مقابله آمریکا با گروه‌های تروریستی همچون داعش انفعالی، گزینشی و ناکارآمد است. بر همین اساس هر دو کشور ضمن تاکید بر همکاری‌های امنیتی و اطلاعاتی جهت مقابله با افراط‌گرایی بر اهمیت توسعه روابط اطلاعاتی و امنیتی تاکید کرده‌اند.

مطابق با سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۱۶ روسیه «تروریسم بین‌المللی یکی از خطرناک‌ترین واقعیت‌های دنیای امروز است. انتشار افکار افراط‌گرایانه و فعالیت سازمان‌های تروریستی در مناطق متعدد (در وهله اول در خاورمیانه و آفریقای شمالی) منجر به تخریب سازوکارهای سنتی مدیریت کشور و تامین امنیت، و همچنین اشاعه غیرقانونی سلاح و مهمات شده است»؛ بنابراین یکی از منابع تهدیدی برای امنیت داخلی روسیه مسئله تروریسم و افراط‌گرایی است. عراق مدرن، سوریه، لیبی و یمن با بی‌ثباتی خود نه تنها کشورهای منطقه را تهدید می‌کنند، بلکه بازیگران جهانی از جمله روسیه را نیز تهدید می‌کنند. در این راستا، مصر نیز با توجه به تحولات اخیر و بی‌ثباتی

کشور به شدت نسبت به این موضوع آسیب پذیر است و توسط مسکو به عنوان یک شریک بالقوه در مبارزه با تروریسم در جهان عرب دیده می شود. همچنین با توجه به رشد جمعیت مسلمانان روسیه، روس ها نگران تقویت گرایش های افراطی و جدایی طلب می باشند.

گزارش های متعددی از وجود تقریباً ۲ تا ۵ هزار تروریست در سوریه سخن می گویند که تابعیت روسی دارند و به عضویت داعش و دیگر گروه های تروریستی درآمده اند. مسکو داعش را تهدیدی مستقیم برای امنیت ملی خود می داند، به ویژه پس از آن که گروه امارت قفقاز^۱ در ماه ژوئن ۲۰۱۵ اعلام وفاداری به گروه داعش کرد. گروه امارت قفقاز یک جنبش اسلامی به رهبری دوکو معروف است و برخاسته از جنبش جدایی طلب چچن است که در سال های اخیر اقدامات تروریستی زیادی در قلمرو روسیه انجام داده است؛ از جمله حمله تروریستی در فرودگاه دومودوو^۲ در مسکو در ژانویه ۲۰۱۱.

حمله تروریستی به یک هواپیمای روسی در صحرای سینا در ۳۱ اکتبر ۲۰۱۵، که منجر به کشته شدن ۲۲۴ مسافر که بیشتر آنها شهروندان فدراسیون روسیه بودند یکی از نمونه های این عملیات تروریستی است (Issaev, 2017:18). بر همین اساس مصر به دنبال مقابله با گروه های تروریستی و اتخاذ اقدامات لازم برای کنترل جریان های افراطی در شمال شبه جزیره سینا و دیگر نقاط کشور است. حمله به هواپیمای مسافربری روسی دو کشور را نسبت به همکاری بیشتری امنیتی و مقابله مشترک با تروریسم ترغیب کرد. به این ترتیب تبادل اطلاعات در مورد برنامه ها و حرکات تروریست ها بین فدراسیون روسیه و مصر می تواند به نیروهای امنیتی مصر کمک کند تا آنها را شناسایی و از انجام اقدامات تروریستی جدید باهدف تضعیف ثبات کشور جلوگیری کند. از سویی دیگر با سرنگونی گروه اسلام گرای اخوان المسلمین در حالی که اخوان المسلمین دوباره در مصر غیرقانونی شده است، رهبری جدید مصر، السیسی بسیار قدردان روسیه است که این گروه همواره و حتی در زمان حکومت محمد مرسى در فهرست سازمان های تروریستی در روسیه بوده است و این نشانی دیگر از نگاه مشترک دو کشور در موضوع مبارزه با تروریسم است.

۵-۲. منافع اقتصادی و تجاری

از سال ۲۰۰۰، روسیه حضور خود را در حوزه دریای مدیترانه به علت منافع سیاسی، اقتصادی،

1. Caucasus Emirate.
2. Domodedovo Airport.

امنیتی و انرژی منطقه افزایش داده است؛ حضور روسیه بیشتر متمرکز بر سه حوزه: تجارت، انرژی و دفاع است. به طور خاص کرملین، روابط اقتصادی خود را با قبرس، مصر، ترکیه و اسرائیل از طریق تجارت و سرمایه‌گذاری افزایش داده است. علاوه بر این رابطه ویژه‌ای نیز با رژیم اسد در سوریه ایجاد کرده است که حمایت کامل نظامی و مالی را به همراه دارد. مسکو نیز سلاح را به قبرس و مصر فروخته است. همچنین شرکت‌های دولتی روسیه در پروژه‌های منطقه‌ای گاز مشارکت می‌کنند که به این معنی است که مسکو توسعه انرژی در دریای مدیترانه را دنبال می‌کند (Karagiannis, 2015:22). در همین زمینه منافع اقتصادی مصر برای روسیه نیز یکی از دلایل افزایش همکاری‌ها و مناسبات طرفین است. منافع اقتصادی مصر برای روسیه جذابیت دارد. منافع روسیه در عرصه اقتصادی را می‌توان در سه دسته اصلی خلاصه کرد. اولاً مصر به عنوان یک بازار امیدوارکننده برای کالاهای روسی از جمله محصولات کشاورزی (مثلاً گندم) و محصولات با ارزش افزوده همچون پتروشیمی به حساب می‌آید. ثانیاً روسیه یکی از واردکننده عمده انواع محصولات کشاورزی مختلف از کشورهای واقع در منطقه نیمه گرمسیری از جمله مصر است. با توجه به تحریم غذایی که روسیه در سال ۲۰۱۴ در مورد تولیدات کشاورزی از سوی کشورهای عضو اتحادیه اروپا و تعدادی از کشورهای دیگر دریافت کرده است؛ این شرایط مطلوب فرصتی برای رشد صادرات کشاورزی مصر به بازار روسیه فراهم کرده است. در زمینه تبدیل منافع ژئوپلیتیک روسیه نسبت به شرق نیز، کشورهای عربی می‌توانند بازارهای بسیار جذاب برای روسیه باشند و در این راستا مصر می‌تواند به عنوان یک دروازه ورودی به بازار جهان عرب باشد (Issaev, 2017: 13).

سه. روابط روسیه و مصر بعد از کودتای السیسی

درحالی‌که پس از کودتای السیسی روابط آمریکا و مصر تضعیف و تیره شده بود، بهبود روابط قاهره و مسکو آغاز شد. نگرانی‌های قاهره به طور فزاینده‌ای از روابط ایالات متحده و اخوان المسلمین در حال افزایش بود. واشنگتن نیز کمک‌های نظامی به مصر را به تاخیر انداخته بود و گفتگوهای نوظهور استراتژیک ایالات متحده- مصر را متوقف کرد. به این ترتیب کاهش روابط ایالات متحده و مصر فرصتی برای پوتین برای دفاع از منافع ملی خود در مصر ایجاد کرد. پوتین، برخلاف رییس‌جمهور باراک اوباما که نسبت به کودتا انتقاد داشت از پیشنهاد

عبدالفتاح السیسی برای ریاست جمهوری مصر حمایت کرد و به او گفت: «تصمیم شما برای شرکت در انتخابات اقامی واقعا مسئولانه است؛ برای این که شما مسئول سرنوشت مردم مصر هستید و من از سوی خودم و به نمایندگی از مردم روسیه برای شما آرزوی پیروزی می‌کنم» (Meeting with Defence and Foreign ministers of Egypt, 2014). پس از پیروزی ژنرال السیسی در انتخابات، پوتین در تماس تلفنی ضمن تبریک بر توسعه روابط سنتی روسیه و مصر اعلام کرد که آماده همکاری نزدیک با روسیه در مورد مسایل دوجانبه و بین‌المللی است. برخی از ناظران و تحلیل‌گران بین‌المللی معتقدند کرملین، جمال عبدالناصر جدیدی را در ژنرال السیسی دیده است که از ملی‌گرایی عربی سخن گفته و در مقابل امپریالیسم غربی قرار گرفته است.

از سویی دیگر برخی از تحلیل‌گران معتقدند که مواضع سرسختانه روسیه در قبال اخوانی‌ها سهم به سزایی در توجه عبدالفتاح السیسی به روسیه و نزدیکی روابط دو کشور داشته است. روس‌ها معتقدند که اخوانی‌ها به شورشیان اسلامی در قفقاز علیه حکومت روسیه کمک کردند. آنها همچنین می‌گویند که مصری‌ها بر این اعتقادند که آمریکایی‌ها در اوج درگیری‌های مصر با تروریست‌ها آنها را رها کردند و ملت مصر را فراموش کردند (نعوم، ۱۳۹۳). در کنار این عامل روس‌ها در دولت مرسی مخالف سیاست‌های وی در سوریه بودند، مرسی که به شدت با اسد مخالف بود در اتحاد ضد روسیه ایران و سوریه جبهه‌گیری می‌کرد؛ به همین سبب پس از سرنگونی مرسی و روی کار آمدن السیسی؛ روسیه از این تحولات استقبال کرد و شرایط را برای تجدید روابط سیاسی، نظامی و اقتصادی مناسب دیده است.

همان‌طور که گفته شد برخی تحلیل‌گران بر این باور هستند که سیاست‌های ایالات متحده نسبت به خاورمیانه و شمال آفریقا تغییر کرده است و اولویت دستگاه سیاست خارجی آمریکا از خاورمیانه به سمت آسیا-پاسیفیک سوق پیدا کرده و خاورمیانه در اولویت‌های بعدی قرار گرفته است و ایالات متحده در حال حاضر در فکر مهار چین و حوزه پیرامونی این کشور است و تحت چنین شرایطی، هم قاهره و هم مسکو سعی دارند که با استفاده از خلا ناشی از سیاست‌های ایالات متحده در خاورمیانه و شمال آفریقا، منافع خود را در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تامین نمایند. با این حال برخی از ناظران دیگر نیز تصریح می‌کنند که مصر صرفاً جهت تنوع و تامین نیازهای خود با روسیه ارتباط برقرار کرده است و منافع مصر در گرو متنوع‌سازی روابط خارجی

خود است و رابطه روسیه و مصر تاثیری بر رابطه قاهره با ایالات متحده ندارد.

در بخش قبلی مشوق‌های اصلی مصر برای روسیه شامل اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک مصر، مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا، مبارزه با تروریسم و بنیادگرایی، گسترش اسلام، منافع اقتصادی و تجاری، اهمیت فرهنگی و ایدئولوژیک، اهمیت انرژی و بازسازی نقش و جایگاه ابرقدرتی روسیه در خاورمیانه است را مورد بررسی قرار دادیم. روسیه در حال توسعه مشارکت راهبردی در همه حوزه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، بازرگانی و سرمایه‌گذاری در مصر است. نظامیان روسیه و مصر روابط تنگاتنگ دارند و رزمایش‌های مشترک برگزار می‌کنند. در این راستا دولت اوباما به خاطر عدم علاقه خود، فرصت‌های زیادی برای روسیه فراهم کرده است. افزایش همکاری‌های دوجانبه روسیه با مصر با الگوی تلاش‌های روسیه برای تاثیرگذاری بر منطقه سازگار است، روابط روسیه و مصر اهرمی برای نفوذ و تاثیرگذاری بیشتر روسیه در منطقه خاورمیانه خواهد بود. هم‌السیسی و هم‌رهبری روسیه پوتین، شخصا به توسعه ظرفیت روابط بین دو کشور علاقه‌مندند. البته روسیه به دنبال ایجاد یک جنگ سرد جدید نیست؛ اما از فرصت مطلوب برای گسترش نفوذ خود در خاورمیانه و نیز کسب اعتبار و پرستیژ و ایفای نقش قدرت جهانی استفاده خواهد کرد. تلاش‌های روسیه در این راستا شامل افزایش روابط با کشورهای منطقه و احیای حوزه نفوذ سنتی خود می‌شود.

روسیه در تلاش است از طریق اتحاد و ائتلاف با مصر موازنه قوا در خاورمیانه را تقویت کند و به توسعه منافع سنتی سیاسی و اقتصادی در منطقه و حفاظت از مرزهای جنوبی خود و حوزه استراتژیک دریای مدیترانه بپردازد. بر مبنای نظریه رئالیسم تدافعی دغدغه امنیت اساسی‌ترین مسئله کشورها است و مسکو با افزایش حضور خود در منطقه خاورمیانه و برقراری روابط با کشورهای خاورمیانه در تلاش است تا موازنه به ضرر منافع سیاسی و امنیتی‌اش به هم نخورد. روسیه به دنبال پیشگیری از تهدیدات از جانب تروریسم بین‌المللی و شکل‌گیری جریان‌های افراطی و جدایی طلب در حوزه نفوذ خود است و درعین حال به‌طور طبیعی روسیه از طریق تقویت روابط با متحدان خود و خصوصا جریان مقابل اسلام‌گرایان می‌تواند به این هدف دست یابد. هدف روسیه توسعه منافع سنتی سیاسی و اقتصادی در منطقه و حفاظت از مرزهای جنوبی خود است که رویکردی تهاجمی نیست. در این مسیر مصر با توجه به پیشینه مثبتش از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و با روی کار آمدن السیسی این روابط رو به بهبودی رفته است. روسیه و مصر در زمینه‌های مختلف اقتصادی، بازرگانی، تجاری، نظامی،

تسلیماتی، تکنولوژیکی و فنی همکاری‌های سازنده‌ای داشته‌اند که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۳-۱. همکاری‌های اقتصادی بازرگانی تجاری

«حفظ و ارتقاء منافع اقتصادی روسیه در خاورمیانه یکی از اهداف اصلی سیاست مسکو در منطقه است» (Sladden, Wasser, Connable, Grand-Clement, 2017:9). با تحریم‌های غرب روسیه نیز تلاش کرده است تا روابط اقتصادی خود را با کشورهای خارج از ایالات متحده و اتحادیه اروپا افزایش دهد. مصر در حال تبدیل شدن به یک شریک تجاری مهم روسیه است. روابط بین روسیه و مصر از زمان پایان جنگ سرد روندی تدریجی و رو به افزایش دارد. با این وجود باروی کار آمدن عبدالفتاح السیسی، رئیس‌جمهور مصر پس از کودتای نظامی میزان این همکاری‌ها به شدت افزایش یافته است. میزان صادرات مصر در نیمه اول سال ۲۰۱۷ شاهد ۲۶ درصد پیشرفت بوده است. به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۴ تجارت روسیه و مصر ۸۶ درصد افزایش یافت و به ۵,۴ میلیارد دلار رسید. همچنین حجم بالای دیدارهای مقامات حاکی از افزایش همکاری اقتصادی و تجاری در آینده نزدیک است. از آنجایی که پشتیبانی ایالات متحده مشروط است؛ مصر احتمالاً به دنبال تنوع سازی و ایجاد ثبات در روابط اقتصادی و نظامی با روسیه است (Varangis, 2015). همچنین روابط تجاری مسکو قاهره با توجه به تحریم‌هایی که اروپا و آمریکا بر مواد غذایی علیه روسیه تحمیل کرده‌اند؛ به طور فزاینده‌ای مهم شده است. مصر و روسیه در توانایی‌ها و قابلیت‌های کشاورزی بسیار سازگار هستند. مصر محصولاتی چون میوه‌ها و سبزیجات دارد که می‌تواند نیازهای فصلی بازار روسیه را برآورده کند. روسیه مازاد تولید گندم دارد و مصر بزرگ‌ترین واردکننده گندم در جهان است. همچنین روسیه حدود ۴۰ درصد از غلات مصر را تامین می‌کند (Daly, 2015).

همکاری‌های روسیه و مصر منحصر به تجارت کالا نیست. صنعت گردشگری از جمله حوزه‌های همکاری بین دو کشور است. در سال ۲۰۱۴ از ۱۰ میلیون گردشگر روسی که در خارج از کشور سفر می‌کنند، بیش از ۳ میلیون نفر از مصر، به ویژه ساحل سینا، از شرم الشیخ بازدید کرده‌اند. به گفته پوتین، این افزایش نسبت به سال قبل حدود ۵۰ درصد افزایش داشته است. با این حال در ۳۱ اکتبر ۲۰۱۵، با سقوط هواپیمای مسافربری ایرباس A۳۲۱ که از شرم الشیخ خارج شد و تمام ۲۲۴ مسافر را کشته شد در ۶ نوامبر، پوتین تمام پروازهای روسیه به مصر را متوقف کرد. دو طرف در حال پیشرفت در مذاکرات مربوط به برقراری مجدد خطوط هوایی هستند؛ چرا که روسیه

به‌عنوان یکی از منابع حیاتی گردشگری و منبعی قابل‌اعتماد برای درآمد در این حوزه برای مصر مطرح بوده است.

در ۲۰ نوامبر ۲۰۱۴، در یک نشست شورای بازرگانی روسیه و مصر، تصمیم به تهیه لیستی از پروژه‌های آینده برای همکاری دوجانبه برگزار شد. به‌طور کلی بالاترین اولویت‌ها برای همکاری اقتصادی بین دو کشور به شرح زیر است:

صنعت گردشگری (توسعه بیشتر روابط دوجانبه ارایه شده توسط موافقت‌نامه بین دولتی از ۱۵ مارس ۲۰۰۸)؛

کشاورزی (عرضه گندم روسیه در مقادیر زیاد و به‌صورت منظم)؛
انرژی هسته‌ای (اجرای برنامه مصری برای انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز: ساخت نیروگاه هسته‌ای، آموزش متخصصان از میان مصری‌ها و غیره)؛

بخش نفت و گاز (عرضه LNG به مصر، ایجاد همکاری و هماهنگی در قالب چارچوب کشورهای صادرکننده گاز که در آن موقعیت‌های مسکو قاهره از بسیاری جهات شبیه است؛ مشارکت مشترک در پروژه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و منابع مبادله گاز به اروپا؛ توسعه میدان‌های نفت و گاز در مصر؛ و مدرن سازی تأسیسات صنعتی بزرگ ساخته‌شده با کمک شوروی مانند مجموعه نیروگاه‌های آبی صنعتی آسوان، مجموعه آلومینیومی در ناحیه نجع حمادی، و...)

زیرساخت و حمل‌ونقل (ساخت مسکن، اجرای حمل‌ونقل هوایی، ایجاد ترافیک دریایی مستقیم بین دو کشور، نوسازی زیرساخت‌های جاده‌ای و راه‌آهن مصر، ایجاد مسیر امن برای گردشگران روسی به مصر و...)

بخش ارتباطات راه دور و مخابرات (در درجه اول، ورود مصر به سیستم ناوبری و ماهواره GLONASS)؛

حوزه نظامی - فنی (تحويل وسایل نقلیه زرهی روسیه، سیستم‌های دفاعی هوایی و غیره) (Issaev, 2017: 14, 15).

۲-۳. همکاری‌های نظامی - تسلیحاتی

به‌نظر می‌رسد در حال حاضر همکاری‌ها و روابط نظامی و تسلیحاتی روسیه و مصر پرتنگ‌تر از دیگر مناسبات بین دو کشور است. این موضوع ناشی از فروش سلاح روسیه به‌عنوان یکی از مهمترین

مراکز درآمدی این کشور و از سویی دیگر تاکیدی بر استقلال مصر از منابع نظامی و کمک‌های نظامی در زمانی است که آمریکا بارها تهدید به کاهش این کمک‌ها کرده است. در سال ۲۰۱۳ ایالات متحده در انتقاد از وضعیت دموکراسی در مصر کمک نظامی خود را به این کشور محدود کرد. واشنگتن اعلام کرد که بخش مهمی از ۱,۵ میلیارد دلار کمک‌های سالانه خود را معلق کرده است. آمریکا تحویل هلیکوپترهای آپاچی، موشک‌های ضد کشتی هارپون، هواپیماهای جنگنده F-۱۶ را تعلیق و تمرینات نظامی دوساله مشترک را متوقف کرد. حرکت واشنگتن انگیزه‌ای برای همکاری نظامی روسیه و مصر بود. در واکنش به اقدامات غیردوستانه ایالات متحده، قاهره به سرعت معاملات اسلحه با روسیه را تا سال ۲۰۱۵ به ارزش ۵ میلیارد دلار امضا کرد (Korzun, Strategic Culture, 2016).

در سال‌های گذشته روسیه در سیاست خارجی ترکیبی از اقدامات دیپلماتیک و اقدامات نظامی را اتخاذ کرده است. فرمت گفتگو ۲ + ۲ توسط مسکو در مذاکرات با اکثر شرکای مورد اعتماد برای حل هم‌زمان مسایل مربوط به سیاست خارجی، دفاع و امنیت مورد استفاده قرار می‌گیرد. روسیه و ایالات متحده به‌طور منظم مذاکرات ۲ + ۲ را برگزار کردند تا بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴ میلادی خنثی شود. مسکو قاهره از سال ۲۰۱۳ نشست‌های ۲ + ۲ را برگزار کرده‌اند. این نشست‌ها عمدتاً با حضور وزیر دفاع روسیه سرگئی شویگو وزیر امور خارجه روسیه سرگئی لاوروف با هم‌تایان مصری خود برگزار می‌شود. در آخرین نشست روسیه و مصر در ۲۹ می ۲۰۱۷ وزیر دفاع روسیه سرگئی شویگو مصر را به‌عنوان «مهمترین شریک استراتژیک روسیه در شمال آفریقا و خاورمیانه» خواند و مسایل اصلی در این نشست گسترش مشارکت در قرارداد ۱۰ ساله همکاری استراتژیک بوده که در سال ۲۰۰۹ بین روسیه و مصر به تصویب رسید. فروش اسلحه بخش مهمی از این همکاری استراتژیک است. (Korzun, Strategic Culture, 2017).

تاریخ همکاری‌های نظامی مصر و روسیه از سال ۱۹۵۵ آغاز شده است؛ زمانی که مصر نخستین کشور عربی برای خرید سلاح‌های شوروی بود. همان‌طور که اشاره شد این همکاری‌ها هم‌اکنون در حال افزایش هستند. مصر یکی از بزرگ‌ترین واردکنندگان سلاح روسیه است. قرارداد تجارت تسلیحاتی با روسیه با ارزش ۵ میلیارد دلار را در سال ۲۰۱۵ با روسیه شامل فروش ۵۰ جنگنده جنگی MiG-29M، سامانه‌های موشکی هوایی دوربرد «Buk-M2E» و «Antey-2500» و هلیکوپترهای «Ka-52K» و چندین موافقت‌نامه برای بازسازی کارخانه‌های تولید نظامی است که

به امضا رسیده است. اخیراً نیز یک پروتکل برای تأمین دسترسی به مصر به "GLONASS"، سیستم موقعیت‌یاب جهانی ماهواره‌ای روسیه امضا شده است (Korzun, Strategic Culture, 2017). در اکتبر ۲۰۱۶ نیز، یک تمرین نظامی مشترک به نام «محافظان دوستی-۲۰۱۶» بین نیروی هوایی مصر و روسیه برگزار شد. این اولین بار بود که این چنین تمرین نظامی مشترک با نیروهای هوایی هر دو کشور در شهر «Hamam» که در ساحل شمال «Alamein» قرار دارد برگزار شد. تمرینات نظامی شامل استقرار نیروها، تجهیزات و تبادل تجربیات بین نیروهای ویژه بود. سال گذشته نیز روسیه و مصر اولین تمرینات دریایی خود را در دریای مدیترانه انجام دادند که شامل موشک کروز ناو دریایی «Moskv» پرچم‌دار ناوگان دریای سیاه بود.

۳-۲-۱. استفاده از پایگاه‌های نظامی

مطابق با سند مفهوم امنیت ملی روسیه، تضمین امنیت ملی فدراسیون روسیه ناظر بر حضور نظامی روسیه در برخی مناطق مهم و استراتژیک جهان است. استقرار نیروهای محدود (پایگاه‌های نظامی، نیروی دریایی) که بر اساس یک معاهده یا مبنای قانونی بین‌المللی و همچنین بر اساس اصول همکاری است، به شکل‌گیری و ایجاد تعادل نظامی و استراتژیک پایدار نیروها در مناطق کمک می‌کند. این وضعیت اجازه پاسخگویی فدراسیون روسیه به بحران‌ها را در مراحل اولیه می‌دهد و همچنین سبب تسهیل در رسیدن به اهداف سیاست خارجی روسیه می‌شود. بر همین اساس علاوه بر پایگاه دریایی طرطوس در سوریه و در ساحل مدیترانه، روسیه در قاهره به دنبال مذاکره برای استفاده از پایگاه نظامی سیدی برانی و پایگاه‌های هوایی مصر است.

۳-۲-۲. توافقنامه‌های استفاده از پایگاه‌های هوایی

مسکو و قاهره موافقت‌نامه‌ای را تصویب کرده‌اند که به دو کشور امکان می‌دهد از فضای هوایی و پایگاه‌های هوایی یکدیگر استفاده کنند. موافقت‌نامه در تاریخ ۲۸ نوامبر توسط دیمیتری مدودف، نخست‌وزیر امضا شده است. این توافق‌نامه پنج‌ساله قابل تمدید، اجازه خواهد داد که جنگنده‌های هر دو کشور از فضای هوایی و زیرساخت‌های فرودگاهی یکدیگر، در صورت لزوم استفاده کنند. هر دو طرف باید قبل از انجام این کار پنج روز پیش اطلاع دهند. این موافقت‌نامه به نیروی هوایی روسیه کمک می‌کند تا برای سوخت‌گیری در مسیر سوریه از فرودگاه‌های نظامی مصر استفاده کند.

1. Protectors of Friendship-2016.

این توافق نیز نشان از گسترش قدرت روسیه در خاورمیانه است.

۳-۲-۳. پایگاه نظامی سیدی برانی

مسکو و قاهره در حال مذاکره در مورد امکان اجاره برخی از امکانات نظامی ارتش مصر از جمله پایگاه نیروی هوایی شوروی سابق در شهر سیدی برانی واقع در ۹۵ کیلومتری (۶۰ مایل) با مرز لیبی است، که ممکن است تا سال ۲۰۱۹ عملیاتی شود. در صورت دستیابی به این توافق، این توافقنامه نقطه عطفی در روابط این دو کشور خواهد بود. نزدیکی جغرافیایی پایگاه به لیبی بسیار مهم است، زیرا این کشور ممکن است به میدان جنگ بعدی علیه تروریسم تبدیل شود. این تصمیم روسیه را قادر می‌سازد تا کشتی‌های بیشتری را در دریای مدیترانه بکار گیرد. این بندر می‌تواند به‌عنوان یک بندر بزرگ‌تر و امن‌تر از بندر استراتژیک طرطوس سوریه برای روسیه در دریای مدیترانه خدمت کند (Korzun, Strategic Culture, 2016).

۳-۳. همکاری‌های تکنولوژیکی و فنی (نیروگاه هسته‌ای الضعبه)

روسیه و مصر برای ساخت نخستین نیروگاه هسته‌ای مصر توافق کرده‌اند. ارزش این قرارداد ساخت نیروگاه هسته‌ای حدود ۳۰ میلیارد دلار است که یکی از بزرگ‌ترین پروژه‌های ساخت‌وساز در نیروگاه هسته‌ای در جهان باشد. در تاریخ ۱۹ نوامبر ۲۰۱۵، مصر و روسیه همچنین توافق‌نامه‌ای را امضا کرده‌اند که روسیه بخش وسیعی از هزینه این قرارداد را به‌صورت وام در اختیار مصر قرار دهد. هزینه این نیروگاه بالغ بر ۳۰ میلیارد دلار است که روسیه یک وام دولتی ۲۵ میلیارد دلاری برای تامین تجهیزات و خدمات برای ساخت‌وساز کارخانه را تامین خواهد کرد. این وام برای تامین ۸۵ درصد هزینه‌های اجرایی، خدمات و حمل‌ونقل پروژه استفاده می‌شود. ۱۵ درصد مبلغ باقیمانده از طرف مصری به‌صورت اقساط پرداخت خواهد شد. مدت وام ۱۳ سال است که از سال ۲۰۱۶ تا سال ۲۰۲۸ با نرخ بهره ۳ درصد پرداخت خواهد شد (Alsharif, 2013).

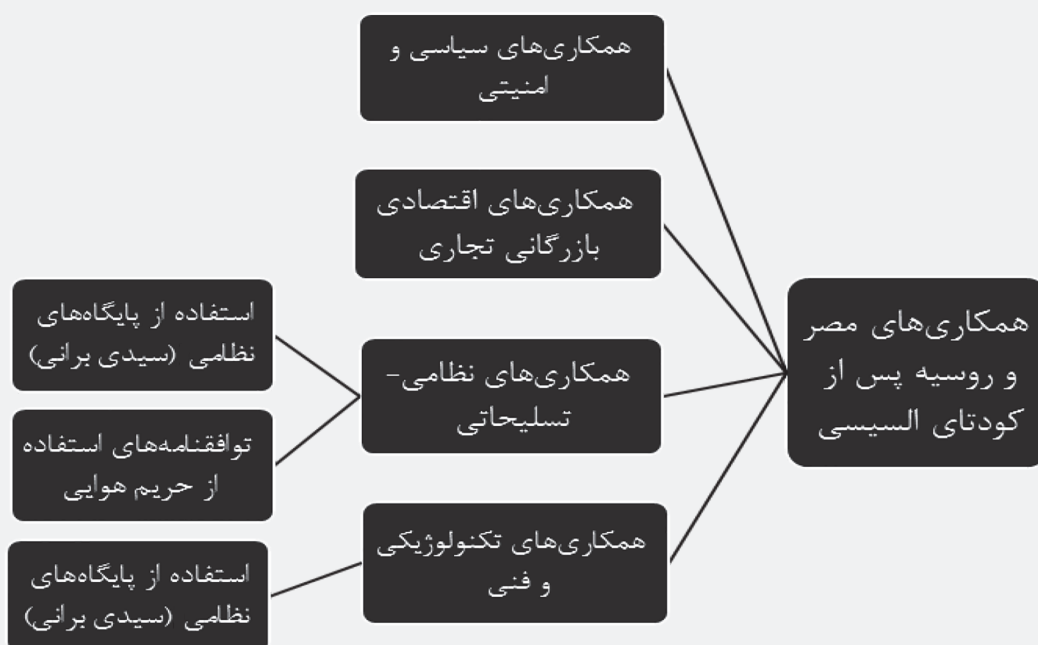
رسانه‌های مصر این قرارداد را برای مصر بسیار سودمند می‌دانند؛ چراکه تمام تجهیزات این نیروگاه به‌طور کامل در روسیه ساخته خواهد شد و این امر از خرابکاری‌های احتمالی توسط کشورهای خارجی جلوگیری می‌کند. همچنین برخی از قسمت‌های این نیروگاه در مصر تولید می‌شود. هزینه‌های این نیروگاه هسته‌ای تا راه‌اندازی آن پرداخت نمی‌شود، که انگیزه‌ای برای

جلوگیری از تاخیرهای غیرضروری است (Kuznetsov, 2016). نیروگاه هسته‌ای الضعبه از چهار واحد با ظرفیت ۴,۸۰۰ مگاوات تشکیل خواهد شد. به گفته مسئولین این نیروگاه بالاترین میزان ایمنی جهانی را که برای تولید برق در نیروگاه‌های هسته‌ای استفاده می‌شود، خواهد داشت. ژنرال سیسی در بیانیه‌ای گفته است که این نیروگاه هسته‌ای نقش مهمی در تنوع منابع انرژی مصر بازی می‌کند و موضع منطقه‌ای و بین‌المللی مصر را تقویت کرده و کشور را در آستانه دوران جدید تکنولوژی مدرن قرار می‌دهد. سرگئی کیرینکو، مدیرکل آژانس انرژی اتمی روسیه گفته است: «این نیروگاه هسته‌ای، مصر را رهبر منطقه‌ای در زمینه فناوری هسته‌ای خواهد کرد و تنها کشور در منطقه است که دارای نسل سوم پایگاه هسته‌ای است.» وی همچنین گفته است این پروژه بزرگترین پروژه مشترک بین روسیه و مصر از زمان تاسیس سد آسوان خواهد بود و یک صفحه جدید در تاریخ روابط دوجانبه روسیه و مصر است (Shay, 2015:1).

اولین ایده ساخت نیروگاه هسته‌ای به سال ۱۹۶۰ برمی‌گردد که جنگ ۱۹۶۷ اعراب و اسرائیل طرح ساخت‌وساز آن را به حالت تعلیق درآورد. با روی کار آمدن انور سادات و روابط رو به بهبود با آمریکا، نیکسون وعده داده بود که نیروگاه‌های هسته‌ای را برای مصر و اسرائیل فراهم کند که این طرح نیز عملیاتی نشد. در سال ۲۰۰۶، دولت مصر بار دیگر شروع به تمرکز بر توسعه صنعت انرژی هسته‌ای داخلی کرد و از شرکت استرالیایی «Worley Parsons Limited» خواست تا طرح‌های ساخت‌وساز این کارخانه را بررسی کند که این طرح هم با انقلاب‌های عربی مصادف شد. بدون انرژی هسته‌ای این کشور در چند سال آینده می‌تواند با کمبود برق مواجه شود. پیش از دهه ۱۹۹۰، اکثر نیروگاه‌های برق مصر توسط سد هیدروالکتریکی آسوان تولید می‌شد که با کمک و هدایت مشاوران شوروی ساخته شده بود. نیروگاه برق آسوان تقریباً نیاز مصر را تامین می‌کرد ولی با گذر زمان و رشد جمعیت این کشور، که از دهه ۱۹۶۰ سه برابر شده است (در حال حاضر در حدود بیش از ۹۰ میلیون نفر تخمین زده شده) نیاز به برق افزایش پیدا کرده است. نیروگاه‌های حرارتی با گاز طبیعی به تدریج جایگزین آسوان به عنوان تولیدکننده اصلی برق مصر شده‌اند. اما مصر می‌تواند به جای سوختن گاز برای تولید برق از گاز خود را برای صادرات استفاده کند. ضمن آنکه سطح آب در رودخانه نیل به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است و با ادامه این روند تولید برق از نیروگاه آبی آسوان غیرممکن می‌شود. این وضعیت با تاسیس سد رنسانس در اتیوپی در مسیر نیل، به مراتب

برای مصر بدتر می‌شود (Kuznetsov, 2016).

مصر در سال‌های اخیر دوره‌های کمبود برق را تجربه کرده است که گاهی اوقات موجب خاموش شدن کامل شهر می‌شود، اما نیاز روزافزون انرژی صرفاً انگیزه‌ای برای علاقه مصر به برنامه انرژی هسته‌ای نیست. مصر خود را رهبر جهان عرب می‌بیند؛ بنابراین تصمیم برای پیگیری انرژی هسته‌ای در جهت اهداف سیاسی داخلی و بین‌المللی است. برخی از تحلیل‌گران معتقدند فعالیت‌های هسته‌ای ایران موجب رقابت هسته‌ای در منطقه شده است. مصر، عربستان سعودی، ترکیه، اردن و کشورهای خلیج فارس به‌عنوان رقبای سنتی تهران در خاورمیانه به دنبال این رقابت و مقابله با این تهدید از طریق دستیابی به انرژی هسته‌ای هستند (Shay, 2015: 5).



نمودار ۴: افزایش همکاری‌های مصر و روسیه پس از کودتای السیسی

نتیجه‌گیری

از منظر واقع‌گرایی تدافعی مهمترین دغدغه دولت‌ها، حفظ جایگاهشان در نظام بین‌الملل است؛ آنها استدلال می‌کنند که ماهیت آنارشی نظام بین‌الملل دولت‌ها را تشویق می‌کند تا سیاست‌های

تدافعی و معتدل را اتخاذ کنند. دولت‌ها به‌طور ذاتی تهاجمی نیستند و نگرانی اصلی دولت‌ها این نیست که قدرت را به حداکثر برسانند بلکه هدف اصلی آن است که موقعیت خود را در سیستم حفظ کنند. در همین راستا روسیه در مصر به‌دنبال پیشگیری از تهدیدات از جانب تروریسم بین‌المللی، جریان‌های افراطی و جدایی‌طلب در حوزه نفوذ خود است و خاورمیانه به‌دلیل اینکه جزئی از حوزه نفوذ سنتی روسیه بوده حایز اهمیت است. روسیه مانند دیگر کشورها به دنبال بهره‌برداری از فرصت‌های جدید است و هدف اصلی آن در مصر افزایش امنیت نسبی است. روسیه نسبت به بلوک غرب احساس ناامنی و تهدید می‌کند، این احساس روسیه پس از بحران اوکراین، تحولات روسیه و تحریم‌های غربی فزونی یافته و از آنجایی که راهبرد کشورها برای مقابله با تلاش و اقدام رقبا برای افزایش قدرتشان موازنه‌سازی است، روسیه در چارچوب همکاری و ائتلاف به‌دنبال موازنه‌سازی علیه بلوک رقیب است که این اقدام امنیت نسبی روسیه را افزایش می‌دهد.

روسیه ردپای آمریکا را در تحولات عربی سال ۲۰۱۱ می‌بیند و بر این باور است که آمریکا با شعار دموکراسی سازی به دنبال موج‌سواری و بهره‌برداری از این تحولات به‌نفع خود است. همچنین آمریکا به‌دنبال تقلیل حضور و نفوذ روسیه در نقشه آینده خاورمیانه است؛ بنابراین روسیه نگرانی‌های جدی درباره امکان شکل‌گیری اسلام افراطی در مناطق مسلمان‌نشین دارد و به قدرت رسیدن اسلام‌گرایان افراطی در کشورهای خاورمیانه را تهدیدی برای خود می‌بیند. با توجه به جمعیت بیست میلیونی مسلمان در روسیه، تغییر در نظم و ساختار قدرت در منطقه به‌نفع اسلام‌گرایان، منجر به رادیکالیزه شدن بخشی از این جمعیت مسلمان و گسترش اسلام سلفی در این کشور می‌شود. جریان‌های جدایی‌طلب و افراطی مسلمان بزرگ‌ترین تهدید امنیتی برای روسیه است و از آنجا که السیسی در مقابل جریان اخوان اسلام‌گرا بوده روسیه نسبت به تقویت السیسی در تلاش است و در رویکردی تدافعی و با حضور موثر و فعال سعی دارد امنیت نسبی خود را افزایش دهد. استراتژی روسیه در منطقه بر محور امنیت ملی روسیه، ثابت کرده که درصدد ایجاد و حفظ روابط با همه بازیگران دولتی و غیردولتی به جهت حفظ ثبات و امنیت است. روسیه ضمن توسعه رابطه با کشورهای عربی با سه کشور مهم منطقه ایران، ترکیه و مصر رابطه ویژه برقرار کرده است؛ بنابراین پس از کودتای السیسی روس‌ها شرایط را برای تقویت بیشتر روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی مناسب دیده‌اند و به دنبال احیای روابط قدیمی خود با مصر می‌باشند. اوضاع فعلی برای توسعه

روابط از هر زمان دیگری مناسب‌تر است و رهبران دو کشور مشتاق به توسعه روابط هستند. فرآیند افزایش همکاری‌ها آغاز شده، توافقی‌هایی صورت گرفته و برنامه توسعه آتی روابط مشخص شده است. همکاری‌های روسیه و مصر در زمینه‌های مختلف اقتصادی، تجاری، بازرگانی، سرمایه‌گذاری نظامی و... در حال شکل گرفتن است. در این زمینه همکاری‌ها و روابط نظامی و تسلیحاتی روسیه و مصر پررنگ‌تر از دیگر مناسبات بین دو کشور است. همکاری فنی و نظامی می‌تواند شاخصی برای جدی بودن طرفین برای توسعه مجدد تجارت دوجانبه باشد.

فهرست منابع:

۱. قاسمی، اختر. (۱۳۹۳، اسفند ۷)، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه. ایرنا. (۱۳۹۶)، مرداد ۳. بازیابی از:

<https://www.cmess.ir/Page/View/225/225>

Retrieved from <http://www.irna.ir/fa/News/82609090>

۲. بسیونی، مصطفی. (۲۰۱۴)، ژوئیه. سیسی جمال عبدالناصر نیست م. بهرامی، السفیر.
۳. عبدالحکیم عبدالناصر. (۱۳۹۲)، مصر نیازمند رهبری است که این کشور را از وابستگی برهاند. قابل دسترسی در:

Retrieved from <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13921123000363>

۴. فیروزآبادی، دهقان. (۱۳۹۱)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: سمت.
۵. قاسمی، مصطفی. (۱۳۹۱)، آشنایی با کشورهای جهان اسلام: مصر. تهران: موسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
۶. قوام، عبدالعلی. (۱۳۹۳)، روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها. سمت.
۷. مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۴)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل. سمت.
۸. نعوم، سرکیس. (۱۳۹۳)، اسفند ۲. مصر عرصه رویارویی روسیه و آمریکا. قابل دسترسی در:

Retrieved from <http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1944284>

۹. نوروزی، رسول. (۱۳۹۰)، رئالیسم تدافعی. پژوهشکده باقرالعلوم.
۱۰. نوری، ع. (۱۳۸۷)، تحولات مفهوم آمریکا ستیزی در سیاست خارجی روسیه با تاکید بر سیاست خارجی پوتین. فصلنامه مطالعات راهبردی.
۱۱. نوری، علیرضا. (۱۳۹۳)، سیاست خارجی روسیه در دوره پوتین؛ اصول و روندها. تهران: دانشگاه جامع امام حسین.

۱۲. واعظی، محمود. (۱۳۸۶)، مهر ۱۵. قابل دسترسی در:

isrjournals. Retrieved from <http://www.isrjournals.com/fa/special-articles/647-archive-special-articles-farsi-67.html>

۱۳. واعظی، محمود. (۱۳۸۶)، نمایش قدرت؛ تحلیل رفتار روسیه در قبال اقدامات ایالات متحده آمریکا: دلایل و فرضیه‌ها. معاونت پژوهش‌های سیاسی مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۱۴. واعظی، محمود. (۱۳۹۱)، بحران‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی در خاورمیانه؛ نظریه‌ها و روندها. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۵. واعظی، محمود. (۱۳۹۲)، بحران‌های سیاسی و جنبش‌های اجتماعی در خاورمیانه؛ نظریه‌ها و روندها. تهران: وزارت امور خارجه.

16. Alexey, M. (2013), RUSSIA AND THE ARAB SPRING. Carnegie Moscow Center.
17. Alsharif, A. (2013, MAY 19), Reuters. (L. King, Editor) Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-egypt-russia-nuclear/russia-to-lend-egypt-25-billion-to-build-nuclear-power-plant-idUSKCN0YA1G5>.
18. Borshchesvkaya, A. (2016), RUSSIA IN THE MIDDLE EAST Motives, Consequences, Prospects. The Washington Institute for Near East Policy.
19. Braithwaite, R. (1994), Russian Realities and western policy.
20. Daly, J. (2015, April 01), The Arab Weekly. Retrieved from <http://www.thearabweekly.com/Opinion/224/Egypt-and-Russia-deepen-relations>.
21. Embassy Of The Russian To The Egypt. (2017), Retrieved from <http://www.egypt.mid.ru/eng/hist/Index.html>.
22. FATTAH, H. (2007, FEB 13), The NewYourk Times. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2007/02/13/world/middleeast/13putin.html>.
23. Freeman, R. (1997), Russia and Iran: Tactical Alliance.
24. Issaev, L. (2017, January), RUSSIA AND EGYPT OPPORTUNITIES IN BILATERAL RELATIONS & THE LIMITS OF COOPERATION. ALSHARQ FORUM PAPER SERIES.
25. Karagiannis, E. (2015), Russian Foreign Policy in the Eastern Mediterranean: Does it Really Exist? Arab Center for Research & Policy Studies.
26. KORZUN, P. (2016), Strategic Culture. Retrieved from <https://www.strategic-culture.org/news/2016/10/12/russia-strengthening-foothold-middle-east-north-africa.html>.
27. KORZUN, P. (2017, September 4), Strategic Culture. Retrieved from <https://www.strategic-culture.org/news/2017/06/04/russia-egypt-maintaining-intensive-dialogue-promote-multifaceted-cooperation.html>.
28. Kuznetsov, A. (2016, 08 14), Strategic Culture. Retrieved from <https://www.strategic-culture.org/news/2016/08/14/russia-and-egypt-an-energy-partnership-breakthrough.html>.
29. (2014), Meeting with Defence and Foreign ministers of Egypt. President of Russia. Moscow: PresidentofRussia. Retrieved from <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/EG/events/20222>.
30. President of Russia. (2015), Retrieved from Official Internet Resources: <http://en.kremlin.ru/events/president/news>.
31. Rose, G. (1998), Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. World Politics, 51(1).
32. Russell, M. (2013), Middle East In Focus Egypt. California: ABC-SLIO.
33. Rywkin, M. (2008), Russia: In Quest of Superpower Status. American Foreign Policy Interests.

34. Sánchez Andrés, A. (2006), Political-Economic Relations Between Russia and North Africa. Real Instituto Elcano.
35. Segall, M. (2017, January 22), Jerusalem Center For Public Affair. Retrieved from <http://jcpa.org/article/russia-cultivates-strongman-libya-seeks-another-mediterranean-naval-base/>.
36. Shay, S. (2015, November), The Egypt- Russia Nuclear Deal. IPS Publication.
37. Sladden, J. Wasser, B. Connable, B. & Grand-Clement, S. (2017), Russian Strategy in the Middle East. RAND corporation.
38. Sputniknews. (2017, 10 5), Retrieved from <https://sputniknews.com/world/201710051057986313-russia-saudi-arabia-relations-factbox/>.
39. Taliaferro, j. (1999), Security Seeking under Anarchy Defensive Realism Revisited.
40. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Fed. (2016, January 10), The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Retrieved from http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/589768.
41. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2017, May 29), Retrieved from http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2769439.
42. Trenin, D. (2016, April 05), Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers. CARNEGIE MOSCOW CENTER.
43. Varangis, N. (2015, OCTOBER 12), Atlantic Council. Retrieved from <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-role-of-egypt-in-russia-s-new-power-play-in-the-middle-east>.
44. Waltz, K. (1979), Theory of International Politics. New York: McGraw Hill.
45. Washingtonpost. (2001, Sept 20 Thursday).
46. Washingtonpost. (2007, February 12), Retrieved from <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>.
47. Zakaria, F. (1998), From Wealth to Power: the Unusual Origins of Power the Unusual Origins of America World role. Princeton University Press.